

Szabó-Biró Brigitta

LEVEGŐT!

Hogy édesanyámat emlegetsem újból, nálunk ugye a vasat ütni, s a fúvót fújni kellett, megvolt a rend, ideje volt a dolognak, egyébnek nem, de a dolognak igen. Azért biza volt olyan időszak, amikor úgy kihúztuk volna magunkat a munka alól, főleg, ha szórakozásról volt szó. Néha meg is tettük.

Szabadidőnkben cikkeztünk, ez olyan volt, mint manapság a macskázás, kettő dobta egymásnak a labdát, a középső pedig törekedett, hogy elkapja, s ha beleért véletlenül a dobásba, akkor kiáltotta: „Cikk, mert érte!” Ilyenkor helyet cserélt a dobóval. A sarkunkkal vájtunk lyukakat is a földbe, hogy ha valamelyikünknek el kellett menni a labda után, akkor a lyukba beleköptünk, és akkor arra a kis időre az egyéb játékszabályok megszűntek, mindegy volt, ki érinti a labdát. Máskor kockáztunk, ugróiskoláztunk. Télen kalimbáztunk a jégen, de itt nem arra kell gondolni, hogy leültünk a jégre és játszottunk a hangszeren, hanem összekulcsoltuk a kezünket, úgy forogtunk, csak mi ezt kalimbázásnak neveztük. Na és persze boltoztunk, ha valahol eltörött egy tányér, és megkaptunk belőle egy darabocskát, akkor azt árultuk. Mikor nagyobbak lettünk, lakodalmast játszottunk, függönyből készítettük a slájert.

Gribovszki Erzsí volt az egyik barátnóm, nagyobb volt, mint én, vele sokat játszottunk. Ő csak akkor vállalta a menyasszony szerepet, ha a szomszédból Gerő volt a vőlegény. Meg is egyezték, hogy amikor felnövünk, élesben is eljátsszák, Gerő elveszi feleségül, én leszek a koszorúsleány. Játék közben mindig elénekeltük:

*Ha kicsi is a legény,
Lehet attól vőlegény,
Széket tesznek alája,
Úgy mászik fel az ágyra.*

Volt egy fiútestvére Erzsinek, s egy kisebb leánytestvére. Egyszer kitalálták testvérekül, hogy lopjunk gyümölcsöt a szomszédból, Kosza Manciéktól, ribizlit, málnát, szedret, volt egresük is. Én akkora voltam, hogy a kerten úgy vetettek át. A faluban előkelő családnak számítottak

Manciék, s mikor meghallották a vihorászást hátul, s utána akartak járni a dolognak, engem biza rajtakaptak. Ugye amikor hallottuk, hogy közelednek, a többiek a kerten keresztülszökdöstek, de én egyedül nem tudtam átugrani, ottragadtam. „Hát te vagy, Irén, te vagy?” Csodálkoztak rajtam, édesanyám pedig jól megvert, így aztán többet nem mentem gyümölcsöt lopni. Egyebet se, megtanultam a leckét. A jó játszótársamat aztán elveszítettem, Erzszi idővel elköltözött. Gerő vénlegény maradt. Az anyjuk meghalt, s később a két nagyobb otthagya az apját, mert az elzüllött, alkoholista lett. A kisebbik leány az apjától teherbe esett, ezért aztán ők is elhagyták a falut, mert a nép nem nézte jó szemmel a férfit. Akkor nem volt ilyen, hogy gyermekvédelem.

No de a játék! Édesapám életében egyetlenegyszer vert meg, akkor is a játék miatt. Lajos öcsém hét évvel volt kisebb, mint én, Mari kettővel. Lajos ejsze olyan hét hónapos lehetett, mikor édesanyámék ránk bízták, mert mentek a mezőre. Olyan bölcsője volt, mint egy dagasztótekenő, csak az alján volt egy hajtókája. Sírt, hát mi egyebet csinált volna egy ekkora gyermek, de mi untuk örökké ringatni a bölcsőt, kint olyan szép idő volt, a társaink már labdázta, hát jól meghajtottuk, s kiszaladtunk játszani. Gondoltuk, a bölcső immár intézi magát. Közben a nagy erő kifejtéstől felborult, Lajos alászorult. Szerencsénkre öreganyám, édesanyám anyja átjött, mert tudta, hogy magunkra vagyunk, s Lajost ott találta a bölcső alatt, és különben megfulladt volna. Édesapám ekkor az egyszere szíjat hasított a hátunkból.

Amikor nagyobb leányok lettünk, jártunk táncmultságokba. Rendezettek ilyen táncokat hol itt, hol ott, csűrökben vagy félkész házakban. Néhány lejt gyűjtöttek a háziak. Vasárnap, ahogy a miséről jöttünk ki, súgták a fülünkbe, hogy dugott tánc lesz, s a fiatalok mentek este oda, akinél meg volt szervezve. Örökké volt köztünk, aki zenéljen, sokszor Mínuusz Gyuri bácsi muzsikált, így hívták.

Amikor férjhez mentünk, akkor guzsalyasba jártunk egymáshoz. Volt, hogy csak ketten ültünk össze, volt, hogy a férjeinket is vittük, ilyenkor öt-hat pár is összegyűlt. Ez jó időtöltés volt, együtt dolgoztunk, fontunk, kötöttünk, beszélgettünk. A házi sült palacsintát, főzött jó ebédet. Ha épp farsangidő volt, akkor előre megfőztünk jó sok töltött káposztát, letettük a pincébe, s ha valaki guzsalyasba jött, volt, mit elővenni, fánkot is süttünk. Ha fontunk, vittük magunkkal a kendert vagy a szöszet, az orsót és a guzsalyat is, amire felkötöttük, amit

fontunk, de ha messzebb mentünk, a házi adta az eszközöket. Fonni azért fontunk, mert a juhnak a gyapját így tudtuk ugye feldolgozni. Mindenki kézzel végezte ezt a munkát, így születtek meg a ruhaneműk, harisnyák, szőnyegek. A kender volt még, amit feldolgoztunk, fonalat fontunk belőle. Ha valakinek nem termett elég kendere, akkor gyakori volt, hogy kenderlopó bált szervezett, ide a belépő egy kéve kender volt, s az összegyűlt adag egy évre elegendő volt a szervező családnak.

A kendernek háromféle szála volt: a finom vagy első szála, a csepűje és a durgája. Előbb a kendert learattuk, kivagdaltuk, ezután megszá-
rítottuk, volt, hogy a kemencébe is beraktuk. A tilolás következett, ami a kender összetörését jelentette, ezáltal szabadultunk meg a fölöslegtől, utána pedig léheltünk. Ezalatt tulajdonképpen a fésülést kell értetni, hogy kijöjjön belőle a további fölösleg, a pozdorja, de nem rendes fésűvel csináltuk, amit mi használunk, hanem a férfiak egy fakorongba szögeket ütöttek, no, azzal. Ahogy kifésültük, a szálakat ötönként összesodortuk, és a szál minősége szerint osztályoztuk. Ami legelőször lejött, azt tettük durgának, másodszer ami jött, az volt a csepű, s legutoljára lett a szép, az volt a finom szálú fonal, amiből gatyát, inget, törölközőt szőttünk, a csepűből pedig búzaszalót, pónyát és zsákokat, a durga csak szőnyegnek volt való, gyakran megfestettük, hogy legyen színes szőnyegünk. Amikor hazajöttem a szülészetről, emlékszem, hogy minden össze volt taposva, a ház, a szőnyegek, s kellett úgy gyermek-
ágyas időszakban fogjak neki szőnyeget mosni, súrolgatni. Így fogadtak haza a szülészetről, nem *Isten hozott!* felirattal. A mellem úgy begyul-
ladt, egyáltalán nem láttam le a lábamig, akkora lett, megeredt. Én olyan beteg voltam, belázasodtam, nem tudtam enni, nem tudtam aludni. Nem felejttem el, milyen nehéz is volt abból a durgaszálból kitakarítani a bakancsnyomokat.

És hogy mi a búzaszaló? Egy nagy-nagy lepedő, amit két részbe, háromba szőttünk, azokat összevarrtuk. Ezen szárítottuk a búzát. Amikor csépeztünk, a búzát megmostuk, mielőtt vittük a malomba. Egy cseberbe egy zsákkal töltöttünk a búzából, feltöltöttük vízzel, egy bevető lapáttal kevergettük, amíg feljött a tetejére a konkoly, a gyomnövény, ezt elvetettük, letöltöttük a tetejéről. Kétszer végeztük el ezt a műveletet, ami üres szem is volt, az is feljött a víz tetejére, s a többit pedig kiürítettük a búzaszalóra. Ezen megszá-
rítottuk, utána felmértük, s vittük a malomba őrletni. A pónya olyasmi volt, mint a búzaszaló,

csak ezt úgy varrtuk össze, mint egy zsákot, egy hatalmas zsák volt végül is. Ebbe a férfiak, amikor mentek az erdőre, mezőre, szénát raktak a teheneknek, lovaknak. A nép egyébként emberekre is mondta, hogy pónya, azokra, akik erősen el voltak hívva.

Szóval meglették ugye a kendernek a szálai, a guzsalyasban és a fonóban ezeket fontuk orsó és guzsaly segítségével. A csepűt felkötöttük a guzsalyra, egyik kezünkkel nyálaztuk, húztuk, a másik kezünkkel pedig pödörtük az orsót, s arra tekeredett fel a fonal. A megtelt orsót neveztük duvaszkinak.

A fonóba már többen jártunk, leginkább hajadon korunkban, tizenketten, tizennégyen is voltunk, hol az egyiknél, hol a másikinál gyűltünk össze. Ha ennél többen találkoztunk, az már kalasis volt. Mikor egy kicsit nagyobbak lettünk, akkorra a kultúrházban felújítottak egy részt, s azt vettük ki, hogy ne házaljunk. Egyikünk volt örökké a szeres. Ez azt jelentette, hogy mielőtt jöttek a többiek, gázt töltött a lámpába, tüzet gyújtott, a végén pedig kisöpörte a helyet, port törölt, hogy tisztán hagyjuk az épületet, máskor is adják ide.

A munkából gyakran tánc és játék lett. Kendőztünk, valaki leült egy székre, volt egy hajtó is, s a széken ülő mondta neki, hogy melyik leányt hívja oda. A hajtónak volt egy kendő a kezében, aminek a végére bogot vetettünk, na, ő odalépett a kiválasztotthoz, s egyet ütött a hátára, sokszor akkorát, hogy megmekkent. Ugye milyen szépen megszólította? A kiválasztott leült a széken ülőnek az ölébe, ha nem volt erősen szégyenlős, meg is csókolta, s ő is mondott egy nevet, hogy kit küldjenek oda hozzá. Ezt így folytattuk.

Mi jól éreztük magunkat, de voltak olyan fiatalok, akik nem annak örültek, hogy társaságba mehetnek, hanem direkt azt élvezték, ha másnak a szórakozását elronthatták. Tóbi István és Fórika Mihály voltak olyanok, hogy jöttek be a fonóba, s valamelyikük kezdte mondani:

*Felszállott a kakas a meggyfára,
kukorékol hajnalhasadásra.*

Azzal a lámpát a kezével leütötte, s a kedvünket elrontotta, mehetünk haza. Senki nem szerette, ha arra jártak. Nem is hívtuk fonóba őket, csak úgy megjelentek, persze csak azokon a helyeken, ahol nem félték a házigazdától.

Voltak ennél cifrábbak is. Egyszer táncmulatság volt a kultúrháznál, s a faluban híresek voltak a verekedésről a Gáspár-legények, ellenük

a falubeli többi legény összefogott, egy kisebb forradalom alakult ki. Hazáig ütötték őket, bevették az ablakaikat, még az anyjukat is megszurta valaki, szerencsétlent. Két napig tartott a verekedés, míg megsokallták a környékbeli házas emberek a nagy ricsajt, s a fiatalokat végül lecsitították, ki nem bírta magával, azt hazakergették.

A szenttamásiak és a jenőfalviak a régi időkben ellenségesek voltak egymással, legalábbis a fiatalok, és amikor összekerültek, örökké verekedés, dulakodás alakult ki. A bicska is sokszor előkerült, így halt meg egy fiatal is a mi időnkben, Szabó Sándornak hívták. Egy táncmulatság alkalmával lett egy tömeges verekedés a két falu között, s a szenttamásiak kergették lefelé a jenőfalviakat. Még mi is futottunk ott lefelé a tömeggel, pedig leánykák voltunk. A jenőfalviak közül egy fiatal visszafordult, egy szempillantás alatt a kést beleszurta az utána levőbe. Még népdal is született a tragédiáról:

*Szabó Sándor voltam én,
ez idáig éltem én,
de az idő rövidre volt mérve,
ki kell költöznom a temetőbe.
Édesanyám, fáj-e a te szíved?*

Olyan is volt, hogy három szenttamási legény elindult Jenőfalvára, mert ott volt egy, aki mindenik szenttamási legényt meg tudta verni, s annak el akarták kapni a grabancát. Járompálcákkal, villákkal indultak. Egy Bocskor István nevezetű ember haragudott az egyik szomszédjára, s ahogy a szenttamási legények leértek Jenőfalvára, s keresték, akit meg akartak verni, hát ez a Bocskor István bácsi rámutatott arra, akire ő haragudott. A sötétben a legények nem is látták, hogy ő vagy sem. Rászöktek, s úgy megverték, belehalt. Tiszta ártatlanul.

Ami a szórakozást illeti, létezett ilyen is, hogy pokszöszbál. Amikor fontunk, s összegyűlt ilyen fölösleg, csamuka, azt lehúztuk a fogunkkal, kiköptük a földre. Amit a földre vetettünk, úgy hívtuk: pokszösz. Azt be szoktuk tenni a fűtőbe, erről nevezték el a pokszöszbált, ami húshagyat napjára esett, ez volt az utolsó mulatság a nagyböjt előtt.

Az asszonyok összeálltak, csináltak egy nagy adag töltött káposztát. Kellott vinni villát, tányért. Ott tanultunk meg, a felnőttek között, táncolni. Éjfélkor elharangozták a farsangot, következett a nagyböjt, mindenki ment haza.

Egyszer, amikor kellett volna hazaindulni, a nép kezdte keresni: hol a villám, hol a villám. Nem voltak a villák. Voltak olyanok, akik pánkót, tésztát, palacsintát vittek kosárban, s valaki észrevette, hogy az egyik kosár erősen húz lefelé, a Sándor Piri nénié. A zenészek zenélni kezdtek, s valamelyik férfi pedig elhívta táncolni, addig a többiek a kasba belenéztek, s hát oda a sok villa bele volt gyűjtve. Ugyanez a Piri néni még járta meg egyszer, kicsit ragadós volt a keze. Ugye régebb a sültet kitették tálba. Ő összeszedett sok húsfélét, s a szvetterének az ujjába belerakta. Valaki észrevette, hogy a ruha ujjába a sok finomságot összegyűjtötte, s felkérte táncolni ezzel az alkalommal is. Na, s ő a szvettert odaadta valakinek, hogy addig őrizze meg, de az nem tudta, mi van benne, s ahogy elvette, a sok bécsi szelet oda a földre kiterült, s akkor Piri néninek a dolga megint kiderült a falu szeme láttára.

Ez igaz volt, mindenféle ember volt akkor is. No de közbe jólesett egy kicsit szórakozni, kiszakadni a munkából, s játszani is engedni magunkat.

A KALUGEREK

Amikor én leányocská voltam, úgy az ötvenes években, az emberek jobban hittek az isteni igazságszolgáltatásban, mint a törvényekben. Tettek is azért, hogy a sors visszafizesse mindenkinek, ami szerintük járt. Akkoriban sok volt a gyűjtogatás. Ha megharagudtak az emberek valamiért, gyűjtötták fel egyik a mást. Ekkor kezdett népszerű lenni a szegény ember fegyvere is, a Molotov-koktél, ami könnyen elkészíthető volt, és egy házat felgyújtani úgymond praktikus is volt, messziről lehetett dobni, és hamar belekapott a lépcsőkön levő rongyszőnyegekbe. Emlékszem egy olyan esetre, amikor a Vasút utcában egy néma ember rágyújtotta egy másik férfirra a házát, mert a feleségét elszerette tőle. Nagy híre volt. Na de az ilyen gyűjtogatások gazdái legtöbbször nem derültek ki, sem a lopásoké. A Tarkó-hegység felé, nem tudnám megmondani pontosan, hogy hol, volt egy kolostor, s a falubeliek gyakran jártak oda a román papokhoz misét mondatni. Úgy hívták őket: a kalugerek.

A férjem édesapja egyszer aludt egy ilyen kolostorban. Azt mondta, vendégszerető magas emberek voltak, bozontos szakállal. Akkor aludt náluk, amikor Bukarestből gyalog hazajött. Három hétig jött. Nem akart belenyugodni, hogy a kommunizmus alatt a földjeit csak úgy elveszi a kollektív és odaadja másnak. Ugye, amikor mérték ki a földünkből a 15 árt, örökké veszekedett, hogy ide ne gyertek, mert ez az enyém. De ugye azoknak járt, s persze, hogy jöttek, csak ezt nem akarta megérteni apósom. A másik fia azt ígérte neki, hogy elviszi Bukarestbe a minisztériumba, s a földeket visszakerik. Bele is egyezett az öreg. Két hónapot odavolt. Persze, nem jártak a minisztériumban, a fia a lakást akarta magára íratni, s eladni a fejünk fölül. Azt hittük, az öreget el is tette láb alól, de fineszesebb volt ő annál, s egy alkalommal megszökött. Írni nem tudott, a pénzt se ismerte, s pénze se volt. Ahogy jött két sosenban, egy zeke a karján, egy sofőr kérdezte, hova megy, ugye nem tudta megmondani románul, hogy hova, mert oroszul tudott, de románul nem. Beült az autóba, s hát ilyen nagy hegyek közé került, kalugerek laktak ott. Felismerte őket, mert nem először járt román papoknál.

Másnap továbbállt, egy félreeső faluba ért, de az állomásra valahogy sikerült bekeverednie. Csodálkoztak az emberek rajta, ki lehet, mi lehet, egy asszony tudott valamennyire magyarul, s megértette, hogy Brassó felé viszi az útja, s gyorsan az ott-tartózkodóktól pénzt gyűjtött össze, vettek neki egy vonatjegyet és némi ennivalót is mellé. Az öreg Csíkcsicsót s Brassót tudta, az ottaniak csak Brassót. Na, a városban leszállt a vonatról, nem tudta, mi lesz vele. Ott, ahogy szunnyadozott, Jakab, aki közeli rokona volt, csak ekkor már Brassóban élt, ment munkába, s örökké be szokott nézni az állomásra, hátha lát valaki ismerőst, akitől hazaüzenhet, ideje is volt a buszig, s mintha ekkor valami különösen taszította volna be az állomásra, hát látja, mintha sógorbácsi lenne.

Maga itt mit keres? – kérdezte meglepetten.

Az öreg sírni kezdett. Összeölelkeztek. Panaszkodás után Jakab felültette a vonatra, vett neki jegyet, s keresett valakit a vonaton, akik Felcsík felé tartottak, rájuk bízta apósomat, hogy egyszerre szálljanak le, legyenek szívesek, s majd mutassák meg neki, hogy merre kell gyalog elindulnia. A vonatról leszállva azok elindították lefelé, de ekkorra már úgy eszét vesztette, hogy miután egyedül maradt, nem

tudta, merre a fel, merre a le. Beledugta hát a patakba a kezét, s tudta, hogy a patak folyása felé kell mennie. Az ablak nálunk nyáron örökké nyitva volt. Én még nem aludtam. Egyszer hallottam egy nagy csosztatást az úton, néztem ki az ablakon, jaj, Istenem, ne: az öreg. A középső fiam úgy megijedt, a csergét a fejére húzta, ugye azt hittük, már meg van halva. Akkora szakálla volt, nagy haja, mocskos ruhája, hogy a padra fektettük le, ott aludjon. Másnap megfürösztöttük, a férjem megnyírta, megborotválta. A mosztos mellett, ahogy feküdt a díványon, el volt erőtlenedve. Kérdeztük, mit evett, míg a román faluban az állomáson harapnivalót kapott az emberektől, s ő azt mondta, rengeteg gyümölcsös között járt, meg volt érve a szilva, alma, ezekből élt. Egyet-egyed aludt a fák alatt, aztán továbbhaladt. A nagy út azonban megviselte, tüdőgyulladást kapott, hívtuk az orvost. Azt mondta, neki nem kell gyógyszer, neki ser kell, mert a katonaságnál is a tüdőgyulladásból azzal gyógyult ki. S akkor aztán adtuk neki a sört. Egy hokedli volt mellette, a gyermekek ültek le hozzá, töltötték neki az orvosságot. Meg is gyógyult.

Visszatérve a kalugerekre: egy alkalommal a férjemnek, amikor még ilyen ötödikes volt, Jakabbal, a rokon gyermekkel ott kellett maradnia a havason, Mélypatakon a tehenekkel. Ősz volt, csépelte a gép, s a szer egymásnak segített, tízen-tizenötön is dolgoztak az emberek a gép mellett, így az apjának haza kellett jönni egy hétre, hát ott maradt a két gyermek. Egy este a teheneket, juhokat, csitkókat berekesztették, de volt egy olyan tehén, amelyik döfös volt, a többi állatot bántotta, s akkor azt meg szokták kötni, ahogy volt a kicsi ház, annak elejébe. Egyszer kelnek fel reggel, s hát a tehén nincs meg. Ugye valaki megtudta, hogy csak a két gyermek van ott a havason az állatokkal, s a tehenet ellopta. Egy ismerős arra járt, s vele hazazentek, hogy apósom menjen fel, mert nincs a tehén. Akkor tűnődtek, tűnődtek, ki vihette el, s meghallották, hogy az emberek járnak Tarkó felé, mert ott vannak valami román papok, akik könyvet nyitnak, abból jósolnak. Apósom felkerekedett, hogy misére valót adjon, hogy a Jóisten verje meg azt, aki a tehenet ellopta.

Volt még egy család, ahol a férfi katonai fogságba került, s haza az a hír jött, hogy meg van halva, így a felesége újra férjhez ment. Na, ahová férjhez ment, ott a szomszédból a disznó éjjel kirontott, s az új férj becsalta a kapun belül azt a disznót, s reggel levágták. A szomszéd

kereste a disznáját, s félig-meddig ki is derült, mi történt vele, mert valaki meglátta, amikor a disznót a kapun bevezették, de bizonyíték híján szóbeszéd maradt. Jaj, de elég volt ez az öregeknek! Az asszonynak az apja igen haragudott, ölte a szégyen, hát meghallotta, hogy apósom a kalugerekhez készül, s ráparancsolt a leányára, hogy menjen el ő is, adjon misére valót: Ha te vagy a hibás, akkor te, s ha a férjed, akkor ő vesszen oda!

Volt még egy útitársuk: egy asszony a testvérét akarta megmiséztetni, hogy az ne tudjon semmit követelni az örökségből. Na, elmentek hárman.

Aki audienciát adott a látogatóknak, elővett egy nagy fekete könyvet piros betűkkel, misét mondott. A jövevények nem értettek egy szót sem az elhangzottakból, félig románul, félig latinul misézett. A következő utasításokkal engedte útra őket: apósomnak azonnal mondta, hogy valami kár van a családban, valami négy lábú állatot tőlük elloptak. A vasúton keresztül vezették el, azt nem tudta megmondani, hogy ki, csak azt, hogy merre vezették, s három nap, három hét, három hónap vagy három év, de ennek ezen időközökben ki kell derülnie, hogy ki lopta el a tehenet, s ahol azt átvezették a vasúton, a fő tolvajt ott fogja elütni a vonat. Hát, Uram irgalmazz, három hónap múlva egy vasutast elgázolt a vonat az esztena közelében. Apósom órá tartotta a bűncselekményt.

A disznó dolgáról annyit mondott: amikor mennek haza, még nem lesznek hazaérve, de amelyikük a hibás, ha az asszony, akkor az úton fog meghalni, s ha a férje, akkor az úton éri őket a halálhíre. Nem hitték el a kalugernek ezen beszédét, a férj épen, egészségesen ment munkába, cserépgyárban dolgozott, ahol az agyagot bányászták elő.

Gál-kútján, ahogy beértek egy vályúhoz, akkor leültek enni. A szeke-
rek a környező falvakból épp ott jártak fel a havasra sajtért, vagy
élelmet vinni a pásztornak, gyűjtőnek, s látták, hogy ezek hárman ott
falatoznak. Odaszólt valaki nekik, hogy siessenek haza, mert az
asszonynak a férje meg van halva, munka közben, mint egy labda,
akkora agyag esett a fejére. Elképedtek.

A vagyon miatt adott misére csak ennyit mondott a kaluger: rontó
szándékú ima ártatlan embert nem érinthet, visszafordul a kezdemé-
nyező félre és családjára, s vigyázzon, mert a születendő gyermekét is

érheti a baj, akit épp várt akkor, ha nem jogosan adatja a misét. Gyermeke valóban sérülten született.

Hogy tényleg ezt mondta-e a román pap, s valóban Isten keze sújtotta-e az érintettekre, nem tudom. Az igazság az, hogy a három utazó egyike sem tudott románul. Apósom egy vak hangot se.

Tény, hogy az emberek nagyon féltek a megmisézéstől. Legnagyobb fiam már meg volt nősülve, amikor pénz tűnt el a háztól. Hatezer lej nem volt kevés akkor sem. Kártyázgatni járt, s a barátai gyakran kértek tőle kölcsön, persze mindig házhoz mentek, s ő szívesen adott is, de nem igazán rejtegette, honnan veszi azt elő. A tolvaj tehát tudta, hova kell nyúlni. Gyanúsított nem volt, hát fiam lement Sepsiszentgyörgyre, ott is voltak román papok, de mivel közeledett Boldogasszony ünnepe, a pap nem vállalta, hogy ilyen nagy ünnep közelében ilyesmi misét mondjon. Elég az, hogy meghallották a barátok a bodegában, milyen ügyben s hova járt, s a babakocsit ahol tartották a verandán, másnap a pénzt abban megtalálták. Valaki visszalopta oda.

Aztán olyan is volt, aki kihasználta az emberek hiszékenységét. Balánon volt egy Both Pityu bácsi, aki a kaluger papokhoz sokat járt tolmácsként, s ott megtanulta, hogyan kell könyvet nyitni. Persze nem ingyen. Emlékszem, hogy Mari még leány volt, s neki is könyvet nyitott. Neki azt mondta, hogy huszonkilenc éves korában vagy meghal, vagy a halál kapujából tér meg. Huszonkilenc éves korában valóban nagy betegség érte, sok alkalommal rosszul lett, elhomályosodott a látása, tapogatva járt, azt mondták, hogy agydaganata van. Aztán elkezdett a kórházban dolgozni, kimozdulni, helyrejött. Azelőtt vállkendőket, szvettereket kötött otthon, s azokat adta el. Tudja Isten, hogy végül mi nyavalyája volt, de ennek közel ötven éve, hogy megtért a halál kapujából.

HALOTTRÓL JÓT VAGY SEMMIT

Édesanyám Káin volt, egy szentperc alatt vert hozzám. Én azt gondoltam sokáig, hogy azért ilyen, mert fiúk között nőtt fel. Heten voltak testvérek, két leány és öt fiú: István bácsi, Máris néni, Mátyás bácsi, György bácsi, Péter bácsi, János bácsi, és édes-

anyám volt a legkisebb. Mikor nagyobb lettem, rájöttem, hogy a hét testvérből nem csak édesanyám ilyen. György bácsi is egyszer valamiért a leányaira megharagudott, s fényes nappal a hóba, a korcsoma elé tiszta csórén letérdeltette őket. Egy másik testvérük, János hazajött egy alkalommal a piacról ittasan, s a lovak előtt a cseber üres volt, enni volt adva nekik, de a vizet kiitták belőle. Fiával egész éjjel hordatta a vizet a lovaknak, ráparancsolt, hogy reggelre színültig legyen a cseber, de amit szegény vitt, azt ugye minden alkalommal kiitták az állatok, s sokat nem bírt egyszerre vinni. Na, ilyen szigorú volt az összes testvér.

Egyébként édesanyám nagyon csipdmegfogdmeg fehérnép volt, ha kellett, főzött, takarított, de ha kellett, a férfimunkát is elvégezte, kaszált, fát húzatott, levágta a disznót, sőt, még üzletelt, piacozott is. Amikor volt a háború, a férfiakat elvitték, a nőknek kellett mindenfélét megoldani. Már leánykakorában a testvéreivel az egész kaszálást és takarást megoldották. Úgy is volt, hogy öreganyám küldte, hogy vigye a testvéreinek, Péternek a puliszkát, mert úgy tudták, hogy az erdőn kaszál, s hát amikor a kapun lépett ki, a kerten kívül még ott volt Péter, ott aludt egy fa tövében.

- Péter, az Isten megfizeti, gyere, edd meg a puliszkát, s menjünk, kaszáljunk, mert esteledik be ebben a szent helyben - költötte édesanyám, de Péter bácsi egy kicsit lustábbacska volt, ő nem erőst törődött. Aztán ketten csak lekaszálták, amit kellett.

Asszonykorára is ilyen alkalmas maradt. Ha mi fiatalokul táncmulatságban voltunk a szomszédban, s valaki hötyörködött, nem restellte bejönni közénk megszabadítani tőle. Egyszer Szakáli Jóskát fogta be a hóna alá, s kifutott vele, hogy mocsok Jóska, ne, tőri össze a táncmulatságot, s azzal az Olt vizébe beleeresztette, hogy immár ott verekedjen, mert egy pallón keresztül vezetett az út a házhoz, ahol volt a tánc. A fiatalok aztán ezzel ijesztgették egymást, hogy „vigyázz, mert jön Tera, s fog be a hóna alá!”

Édesapám mellé épp egy ilyen fehérnép kellett, mert ő egy igazán jó ember volt, de kissé gyámoltalan is volt, afféle városi legény. Másfél éves volt, amikor meghalt az édesapja tüdőgyulladásban. Tizenegy évet Brassóban inaskodott, ott nevelkedett. Azért ment el itthonról, mert a nevelőapja folyton-folyvást marta, birtokból s mindenből ki akarta fogatni, mindent adott el a feje fölül. Ha bármit, egy ruhadarabot is

készítettett édesapám részére az ő anyja, a nevelőapja azon nyomban adott el egy földet az édesapám örökségéből, mert a ruha ára vissza kellett kerüljön a házhoz. Mikor esténként hazaért édesapám a dologból, édesanyja a kenyeret bedugta a párnája alá, hogy a férje ne lássa, hogy eteti a gyermeket. Édesapám csendben, éjjel ette meg inkább, csak az anyjának baja ne essen. Olyan is volt, hogy csépeltek hátul a kertben, s mikor leültek az asztalhoz, a mostohaapja lekevert neki egy nagy pofont, hogy merészelt egyáltalán az asztalukhoz leülni. A sok nép úgy megsajnálta, hogy tiszta étlenül, a dologtól jól elfáradva felálltak az asztal mellől, s mind hazamentek.

Az én dédnagymamám, édesapám apa felőli nagyanyja erősen pártolta az unokáját, sajnálta, s mivel a faluban elterjedt, hogy éheztenek a gyermeket, sokszor kérdőre vonta az otthoniakat. Válaszul egy alkalommal édesapám anyja egy nagy szelet zsíros kenyeret nyomott a kezébe, s leültette a korcsoma lépcsőjére, ami a dédnagymamámé volt, hogy ott egye meg, tiszta csúfságból, lássa az öregasszony, hogy nem éheztenek. Na, ilyen gyermekkorra volt édesapámnak, ideje korán megviselte a sors, nem is csoda, hogy elmenekült otthonról.

Édesanyám aztán igazgatta őt, amerre kellett. Asszony létére ő járt hússal Bukarestbe is. A kommunizmus alatt nem szabadott borjút vágni, mindenki titokban oldotta meg valahogy. Alkalmanként néhány család összetársult, együtt vágták le a borjúkat, s együtt is indultak útnak. Mielőtt a vonat jött volna, jegyet váltottak, de nem várhatták az állomáson a járgányt, mert a milícia felügyelte az ilyeneket, még be is zárták, akit elkaptak hússal. Mindig elbújtak a gabonába a mezőn, a kofferekkel. A vonaton aztán már a kalauznak juttattak valamennyit, ott nem volt gond. Egy családdal összebarátkoztak Bukarestben. Ők mondták, hogy eljönnének errefelé nyaralni. A család férfitagja szemet szűrt valamiért a Securitaténak, s jobbnak látta kicsit eltűnni otthonról. Mikor eljöttek, nem hagytak magunkra, mindenhova velünk tartottak, erdőre, mezőre, takarni, dolgozni. A nagysága rákapott arra, hogy mindenhez piszkált hozzá, s egyszer a szénásszekéren az utókötelet kibogozta. Az utókötel az volt, amivel a szénanyomó rudat megkötöttük. Annak híme volt, nem akárhogy rakták fel a szekérrre, hanem hogy mikor az ember már ott tart, hogy teszi fel a kötőrudat, csak meg kellett húzni a kötelet egyféleképpen, s az állt oda, ahova kellett. Na

de a nagysága kibontotta, s velünk hajtatta az egyik felét, hogy ő ugrókötelezzen rajta. Édesapám annyira nem díjazta ezt a játékot, mert jött a nagyidő, s sietni kellett volna a szekérrakással.

Én örültem ennek a bukaresti barátságnak, mert itthon se egy radírt, se egy ceruzát, se egy füzetet nem lehetett kapni. Az úr hozott magával ilyen üres jelenléti naplót, úgy mondtuk neki: kondika. Én úgy örültem, mert az iskolában, ki, amire tudott, arra írt, nekem is volt palatáblám is, de ezt irigyelték a többiek. Erről jut eszembe, hozott édesanyám egyszer egy radírgumit, soha el nem felejttem, egy kakas volt rajta, olyan büszke voltam rá, de biza azt az iskolában ellopta valaki, s én nem mertem hazamenni emiatt. Kuporogtam a kapu sarkánál, aztán meglátott egy keresztanyám, s odajött, bevezetett sírva. Biza, olyan is volt, hogy valakinek a tízóraija tűnt el, pedig nem volt nagy valami, cukros kenyeret, zsíros kenyeret hordtunk az iskolába, ritka volt, ha vajás kenyeret tudtunk pakolni otthonról.

Mikor én férjhez mentem, nagyon örültem, hogy milyen jó anyósom lett, mert mindig olyan mézes-mázás volt. Gondoltam, végre fellélegezhetek édesanyám otthoni zsarnokoskodásából, de a mézeshetek nem tartottak sokáig. A férjem elment katonának, s én egyedül maradtam az öregekkel, mert amikor idekerültem, még nem laktunk külön házban. Nekem olyan csudás volt: apósomnak az volt a szokása, hogy lefeküdt a földre, tette a fejét a küszöbre, mert anyósom nem engedte, hogy az ágyba feküdjön s összegyűrje azt. Én szégyelltem, ha valaki hozzánk jött, hogy az öreg ott fekszik a földön, kértem, hogy költözzön át a padra legalább. Odaadtam neki egy díspárnát, hogy tegye a feje alá. Ezért, hogy párnát adtam a feje alá, anyósom azt mondta, hogy jól vagyok az öreggel. Meggyanúsított. Apósom 1893-ban született s én 1942-ben, hogy is tudott volna viszonyunk lenni. Ezután nem volt maradásom, a férjem sem volt otthon, hazaköltöztem édesanyámékhoz.

Ötször költöztem az életemben: egyszer férjhez mentem, aztán elváltunk, mert hazaköltöztem, akkor aztán nagy kérlelve utánam jött Brassóba, hát visszaköltöztem hozzá, mikor sikerült építkeznünk, átköltöztünk a saját házunkba, s mikor mindhárom fiam megnősült, elhagytuk az őst, átadtuk a legkisebbik fiamnak, s magunknak egy kisebb, kétszobás házat építettünk. Egyik építkezés se volt egyszerű,

a két nagyobbik fiamnak kívül-belül elkészítve adtunk át egy-egy házat, a legkisebbik fiamnak pedig maradt, amit anyósoméktől leválva építettünk, mégis legnehezebbnek ez a kicsi, kétszobás házacskva építése bizonyult. A férjem épp ekkor jött betegnyugdijba, a ház éppen csak fel volt építve, amikor agyvérzést kapott. Mikor vakoltuk le a házat, csak a két mester, a kisebbik fiam és én voltunk. A férjem nem kapott pénzt három hónapig, s még perpillanat az ajtókra és ablakokra való festékre sem volt pénzünk, s épp akkor az egyik keresztyermekünknek a lakodalma is következett. A pénznek megvolt az útja. Elmentem hát Magyarországra dolgozni, hogy ezekre legyen miből elvenni, de akkor úgy volt, hogy csak egy hónapra lehetett menni, mert egy nappal a hónap lejártá előtt pecsételtetni kellett a vámnál, s ahogy a hónap telt le, aznap kellett is átjönni a határon, különben többször nem engedtek ki az országból. Három rendben mentem ki dolgozni, míg sikerült a házat felépíteni.

Na de az öregekre visszatérve, apósomnak öt felesége volt. Az első egy évig volt vele, de nem szerette a dolgot, az a baja volt. Rózsának hívták. Mikor innen hazakerült, otthon a csűrben a szénáról leesett, eltörött a csípője, az nem jött helyre, tolokocsiba került. Sok évig pereskedtek, mert itt is úgy tartották, hogy innen egészségesen ment el, s az asszony azt állította, itt érte baja. Aztán egy ottani szomszéd tanúskodott apósom mellett, hogy ő igenis tudja, balesetben sérült meg a nő. A második felesége egy Anna nevezetű asszony volt. Akkoriban, ha egy nő odaköltözött egy férfihoz, attól tovafele a feleségének mondták, s ha nem éltek már egy háztartásban, úgy tartották, hogy elváltak, mint az afgánok házassági kódexeiben, amiről az *Egy magyar nábobban* olvastam, hogy ha egy férfi elküldte egy nőnek a derekán viselt övét, s a nő elfogadta, megkötetett a házasság, ha pedig valamelyik fél levetette az övét, a házassági viszony megszűnt. Itt is ilyen egyszerűen történtek a dolgok, ám amikor az öregek, apósom szülei akarták, hogy na, házasodjanak össze papírilag is, akkor Anna kijelentette, hogy inkább a másik fiukkal, apósom testvérével, Ignáccal házasodna össze. Ugye apósom gyerekkora óta a dologra volt nevelve, de Ignác tanult, művelt volt, kezdett jobban tetszeni a menyecskének. Az öregek nem egyeztek bele, hogy egyik fiú feleségül kéri, egy ágyban alusznak, s végül a másikhoz menjen hozzá. Elülődzték. Aztán még volt két ilyen feleségpróba, anyósom jött ötödikként. Neki is volt egy

ura korábban, az vasutas volt, Gyenge Diménnek hívták. Építkeztek, gyomorcsavarodást kapott a sok idegeskedéstől, ebbe belehalt. Lett egy második ura s egy gyermeke, de az valami gyermekbetegségben korán meghalt, s aztán anyósom ettől az urától elvált. Haza már nem mehetett a szüleihez. Kesergett, hogy szolgálni kell mennie, mert nincs hova máshova, de végül ide a szomszédságba, egy barátnőjéhez költözött egy kisebbcske házba. Akkor itt az öregek megtudták, hogy a szomszédban egy egyedülálló asszony van, s idehívták magukhoz a fiuknak feleségnek. Anyósom idekerült, s ő azelőtt ilyen nagy uraknál szolgált, az öregek ilyen szilvás gombócról nem is hallottak még, de anyósom finomul tudott főzni, készítette nekik az ízletességeket, hát megszerették. Úgy volt, hogy kinek sok birtoka volt, annál rosszabbul élt, mert sok volt a dolog, nem jutott idő ilyen ínycségekre, szilvás gombócra, palacsintára, túrós galuskára.

Megszületett két fiúgyermek, az egyikük a férjem lett, Antal.

Egyébként anyósom nem csak velem volt ilyen ellenséges, Antallal is. Úgy tartott minket, mintha a szolgálói lettünk volna. Példának okáért, ugye még ott laktunk velük egy házban, és egyik este kovászt akart keverni, s a fiával úgy összevesztek, mert az valamit ellentmondott neki, hogy anyámasszony elkapta a fakanalat, ami a másnapra előkészített sütőtekenő szélére volt felállítva, olyat vágott a fejére, akkora gusa lett rajta, mint egy kisebb vakarú. A vakarú az volt, amit a tekenő falára ragadt kenyértésztából sütöttünk. Ilyen kis cipó. Ugyancsak e kenyérsütéskor, ami épp egy pünkösd előtti napra esett, a nagy tekenőbe megdagasztottuk a kenyérnekvalót anyósommal. Én otthon nem sütöttem kenyeret, ugye a tizenhetet asszonyul töltöttem, nem is nagyon volt alkalmam rá. Dagasztás után, mint aki jól végezte dolgát, ő elment otthonról. Kellott volna bevetni a kenyereket a kemencébe. Apósom az udvaron volt, mondtam neki, hogy kellene bevetni a kemencébe. Na, aztán ő segített, fogta a lapát nyelét, én felhajtottam rá a tésztát s bevettem a kenyereket, tizenkét kenyér fért be. Későre tudtam felhajtani a tésztát, s a lapátba belegyulladt a tűz, hát vízzel leöntöttem. Mire kiszedtem a kenyereket, anyósom hazakerült, s rám ordibált a lapátért. Attól a kevéske égésnyomtól lehetett volna még használni, de Antal mérgében a térdén összetörte, s készített neki egy újat. Immár legyen kenyérsütő lapátja!

Egyszer egyedül maradtam otthon az öregekkel, mert Antalnak közmunkára kellett mennie. Az utat javították Alcsíkon, prizmakövet kellett hordania. Kinek lova volt, többször kellett menni, ki volt szabva, hogy hány napot. Jól megvágta a talpukat egyébként ez a prizma, amikor mezítláb mentünk rajta. Na, Antal közmunkán volt, anyósoméknak pedig kalangyák voltak a mezőn. A nagysága kiadta a parancsot, hogy apósommal menjünk, hordjuk be, s ürítsük le. Azokat a nagy kévéket kellett emelgessem fiatalasszonyként, csak mert ez volt a parancs, s ő ezalatt ki volt ülve az ülőszékre. Annyi eszem volt, hogy nem szóltam vissza. Az öreggel hordtuk a gabonát egész vasárnap.

Olyan is volt, hogy Antallal hoztunk egy nagy szekér sarjút haza, s ahogy beálltunk az udvarra, olyan palacsintailatot éreztem. Bementem a házba jól elfáradva, a mezőről jövet, de egy darabocska palacsintával meg nem kínált volna se engem, se a fiát, ott volt a leánytestvére, Rózszi néni, megették ketten. A testvére se volt jól a menyecskejével, panaszkodta is nekem örökké a menyecske, hogy a hátunk mögött miket mondanak rólunk.

Legnagyobb hibája az volt, hogy osztogatott el otthonról mindent. A kollektívben ültettünk hagymát a falu részére. Ott voltam gyomlálni, ősszel kiástuk a hagymát, s mindenkinek adtak belőle. Kellettek a napok, s kellettek a hagymák is. Jó nagy hagymák voltak. Le voltak téve a csűrbe. A saját kertünket ki kellett igényelnünk, ugye, ahhoz kellettek a napok. Akkor nem úgy volt, hogy mindenki a sajátjából úgy gazdálkodik, ahogy akar, hanem az szépen a kollektív vagyónának számított, ment a közösbe, s abból, a miénkből ideadtak valamennyi földecskét, hogy használjuk, műveljük, s ha ez nem lenne elég, még ami megtermett a saját földünkből kiigényelt kisebbecske részen, na, abból a termésből is le kellett adni, biza. Épp ekkoriban építettük a házat, hogy tudjunk külön költözni az öregektől. Antal dolgozott a kenyérnek valóért, s én azért, hogy a mesterekre, akik építették a házunkat, íródjanak a napok. Megvolt, hogy kinek hány napot kellett dolgoznia, s mivel nálunk töltötték az időt, én dolgoztam le helyettük azokat a napokat. Jött be a barátnóm a kapun, Gábor Jánosné, s mondja, hogy látta anyósomat, hozott elő valamit a kötényében, dugta előle. Hát a hagymáimból elvett, s odaadta a testvérenek. Hát csak az, hogy Antal, mikor gyermekkorában beteg volt, meg volt műtve

Kolozsváron ágyéksérvvel, kapott a kórházban a nővérektől egy kicsi imakönyvet, az volt a címe: *Gyermek imakönyv*, s azt is képes volt odaadni valakinek. Egyszer, mikor már nekem is a gyermekek megszülettek, keresem, hol az imakönyv, hol az imakönyv, nincsen, nincsen. Antal kérdi az anyját, hol van, s hát kiderült, hogy elajándékozta ahelyett, hogy az unokáira gondoljon.

Egyszer bárányt vágtunk, beraktuk az új házunk kamrájába, ami nem volt egészen elkészítve, de jól állt benne minden, huzatos volt. Jött a testvérem, Mari, s látta, ahogy anyósom egy jókora darabot kanyarintott belőle, s vitte be maguknak, magának s Rózsi néninek. Ilyeneket csinált. Egyébként minden évben húsvétra két-három bárányt vágtunk, de abból örökké csak egyet hagytunk meg magunknak, a többit anyámasszony elosztogatta a testvéreinek s a barátnőinek. Aki mondta neki, hogy maga jó asszony, annak adott gabonát, tojást s mindent, mindent így osztogatott el. Volt egy domokosi asszony, az jött le anyósomhoz, s mondta neki:

Jaj, Borbála néni, azt láttam álomban, hogy maga egy nagy asztal mellett ült, s olyan üres volt az asztala – még a kezét is összefogta, s sajnálkozva, fejcsóválva nézett anyósomra.

Ugye úgy tartották, hogy ha valaki életében nem adakozott, akkor halála után üres lesz az asztala, s ha adakozott, akkor tele lesz. Jól tudta az asszony, hogy anyósomnak ez a gyengéje, s fel is pakolt neki úristenesen minden alkalommal.

Volt anyósomnak egy másik leánytestvére, Teca néni. Ha neki pakolt fel, nem haragudtam. A testvér testvérnek segítsen, ha szükség van rá, úgy tartottam örökké, s ők biza jól rászorultak a segítségre. Teca néni férjhez ment egy finánchoz, Búzásbocsárd felé való volt a férje. Ide volt kihelyezve Madéfalvára, öt gyermekük született: Katalin, Jakab, János, Mitru és Anna. Mikor jött a magyar világ, kérvényt adott be, hogy helyezték haza. Na de mire sikerült áthelyezni, meghalt, s Teca néni egyedül maradt egy román vidéken az öt gyermekkel, így hát jövegetett haza, hova ment volna máshova, s anyósom pakolt fel neki mindenféle élelmiszert.

Jakab Antallal volt egyidős. Mikor az anyja is meghalt, a legnagyobb testvérükre maradt a többi négy gyermek, Katalin néniére. Ezelőtt szokás volt, hogy az emberek mentek deszkát, zsúpot árulni, hogy tudjanak élelmiszert venni, mert olyan szűk esztendőik voltak. A gabo-

nának, ahogy a kérébe meg volt kötve, ugye a gép levágta a fejét, abból lett az a gabona, amit felhasználtunk kenyérsütésre, s a többi része a zsúp volt, azzal házat, csúrt fődtünk be. Apósoméék is hárman, kinek jó lova volt, összeegyezték, hogy menjenek el oda Búzásbocsárd felé, vigyenek deszkát és zsúpot. Teca néni urának volt egy nagybátyja, az nagy gazdag ember volt, sok juha volt. Ahogy mentek apósoméék hárman, egy nagy réten megláttak egy nyáját, de olyankor volt már, hogy a hóharmat leesett, hideg volt, s hát egy kicsi gyermek a nagy nyáját őrzi lábbeli nélkül. Jakab sokat járt azelőtt ide anyósoméékhoz, s a lovaikat megismerte, s szembefutott apósómmal: „Sógorbácsi, sógorbácsi!” Apósom megsajnálta, mezitláb, kicsi vékony gyermek, hát elhozta magával. Innen járt iskolába, innen járt munkába, olyan volt apósomééknak, mint a harmadik fiuk. Aztán bekerült a vasúthoz, az állomásfőnöknél szolgált egy leány, s azzal megismerkedett, feleségül vette őt. Brassóba költöztek, ott éltek.

Visszatérve anyósomra és az adakozási szokásaira, első évben, mikor idekerültem, a gép csépett, s édesapám megjegyezte, hogy no, annyi gabonánk lett, hogy három esztendeig nem kell búsulni a kenyérnek valót. Külön, amit én hoztam az örökségembe, azon a földön is lett tizenegy kereszt gabona. A gabonát keresztbe vagy kalangyába volt szokás rakni. Amikor ugye learattuk a gabonát, azokat kérébe kötöttük, s a keresztbe huszonegy kérévet tettünk, a kalangyába pedig huszonhatot. A keresztet azért csináltuk, hogy ha a gabona nyersebb volt, a keresztbe jobban száradt, mint a kalangyában. No, édesanyám tanácsolta, hogy a tizenegy kereszt gabonát adjam el, s vegyek valamit magamnak, mert biza, amit férjhez hoztam, hozomány s a ruhaneműk, azok szűkön voltak, amúgy is akkor kezdett bejönni divatba a hosszú kabát, s úgy kívántam én is, hogy legyen nekem is, mint a többi fiatalasszonynak. Az anyósoméékkal közösen lett gabona, úgy gondoltuk, sokáig el fog tartani, s hát Uram, Teremtőm, tavasszal a gabonánk el van fogyva. Az én gabonámat is elvették, megőrölték, s gabona se volt, s hosszú kabát se lett.

Egyszer aztán eltört a mécses nálam. A csűr mellett volt egy szilvafa, azon kicsit előrébb volt az istálló, s mellette az illemhelyiség. Én hátramentem, s anyósom, aki magában beszélgetett sokszor, hallottam, hogy úgy mond a szilvafa mellett, duruzsol, hát engem szapul. S mondja, hogy még azért is szed a szilváról, s ad a testvérének, Rózsi

néninek. Én úgy felmérgeződtem, hogy még most is a miénkből, s csak el, csak elfelé. Kiszöktem a vécéről, s a köténytét, ami meg volt rakva szilvával, lekaptam, s a szilva oda a földre kiterült. Egy darabig csend volt.

Édesapám ezelőtt járt hengerelni. A háziasszony először kimeszelte a szobát, s édesapámnak voltak hengerei, amivel mintát festett a friss meszelésre általában barna festékkel. Bíró Gyárfásné elhívta hengerelni, anyósommal nagyban volt az öregasszony, de ezt édesapám nem tudta. Faggatózott, hogy örvendenek-e, hova került a leányuk férjhez.

Minden jó volna, s minden eljárna, csak a férfiak, amit behordanak, azt az anyatárs a karincája alatt ne hordaná ki – válaszolta őszintén édesapám.

Ő egy ilyen jóhiszemű ember volt, nem gondolta, hogy ebből a kijelentésből ekkora baj lesz. Akkor ezt anyósom visszahallotta, s ettől arrafelé nem hagyott békén, örökké kötött belém. Nem hiába tartja a mondás: mondj igazat, s betörik a fejed.

Annyit tusakodtam, annyit búsultam, hogy lehetne megoldani ket-tőnk között ezt a békétlenséget. Volt egy barátnőm, akinek szintén ilyen problémái voltak, az anyósa rosszféle volt. Egyszer azért is törvényre adta az anyósa, hogy ő lopta el a lábtörlőjét, amit tulajdonképpen a szél vitt el. A barátnőm végelkeseredésében elment a kalugerekhez, ott azt kérdezték tőle, a néni hány éves. Nyolcvanhárom éves volt. „Élt eleget”, kapta a választ. Második vagy harmadik nap, ahogy az anyósa leánya ablakot pucolt nála, szólítja az anyját, s megy oda, mozdítja, s hát az öregasszony meg van halva. Én is gondolkodtam, hogy menjek-e el a kalugerekhez, nyissanak könyvet, lám, mit mondanak, románul is jól tudogattam már, de aztán végül csak nem mentem. Félttem, hogy na, mégis nehogyan visszaüssön az ima.

Hogy ne hazudjak, voltam egyszer a kalugereknél, de nem ilyen ügyben. Csíkszeredában két párhuzamos utca közötti tömbházban lakott egy pópa, valaki mondta, hogy ott lehet misére valót adni. Ott a feleség is kérdezte, hogy miért akarok misét adni, s válaszoltam, hogy van egy rossz gyermekem, azt akarom, hogy megtérjen. Elcsodálkozott rajtam a két román ember, s kérdezgetni kezdtek, hogy ölt-e, lopott-e a fiam, hogy így el vagyok keseredve. Mondtam, hogy „nu, nu” szó sincs ilyenről, csak nem szeret iskolába járni, inkább melléje. No,

aztán azt mondták, hogy ők imádkoznak az egész családjáért, de az ilyenért ne izgassam magamat, ez ettől nem rossz gyermek. Röviddel ezután haza is hoztam a fiamat Karcfalvára tanulni, mert addig egy szeredai iskola tanulója volt, s onnan kicsapták. Soha el nem felejttem, az igazgatónak négyszáz lejt dugtam a zsebébe a régi iskolában, hogy olyan igazolást adjon, hogy tudja folytatni az iskolát itthon évisméltés nélkül. Egy nagy kakast vágtam le, s azt vittem a karcfalvi iskolaigazgatónak, hogy a gyermekemet befogadták. Tanulni mondjuk itt se szeretett. Ha valami dolog akadt az iskola körül, arra elsőként jelentkezett. Na de ennyi volt az én kalugeres látogatásom.

Mikor férjhez mentem, két csergét s egy pokrócot adott édesanyám, ez volt a staférung. Az egyik az öreganyámé volt, nem volt új, látszott egy kissé rajta a használat, s anyósom meg is szólított, hogy milyen csergét vittem oda.

Amilyent hoztam, olyant hoztam, de mikor jön a maga fajtája, örökké az enyémet veszi elő – mert a testvéreit, ha jöttek, őket el kellett szállásolni.

Na, ebből veszekedés lett, s ahogy akartam menni ki az ajtón, visszapillantottam, s megláttam, ahogy anyósom meg akart rúgni. Azzal fordultam, a lábát elkaptam, szépen rátérdeltem s meghagyogattam: ha még egyszer, de csak egyszer is meghallom, hogy foglalkozik velem, következőben kinyomom a belét.

Ezzel a veszekedések valamelyest megszűntek. Vártam is a sorstól, hogy egyszer én is kapok egy verést a menyecskéimtől, de hála Istennek, nem történt ilyen.

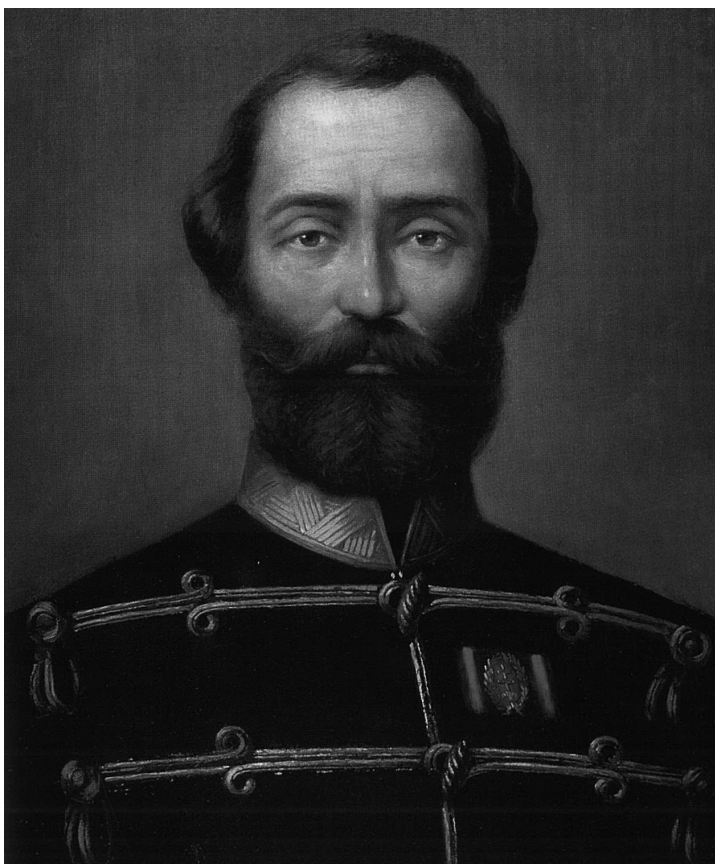
Egyébként itt szokás volt ebben a szomszédságban, hogy a nők könnyen hajba kaptak. Amikor kollektív alatt osztották a tizenöt árnyi területet, Erős Vilmosnéék kimérették a kertükön hátul a tizenöt árt, de azelőtt egy másik szomszéd bírta azt a földet. A két szomszéd-asszony, Erős Vilmosné és Kristóf Áronné ezen összevesztek, ugye valóságból egyiké se volt az a föld, de húzták fel a rokolyájukat, s egymásnak a meztelen feneküket mutogatták. Ez volt a veszekedés. Amíg ide nem kerültem, ebbe a családba, addig ilyent nem hallottam, hogy ilyent csináljanak a fehérnépek. Anyósom s Máris néni s Both Istvánné is, ha összevesztek, fordítottak egymásnak hátat, a szoknyát húzták fel, s a feneküket, mint a cigányok, verték egymásnak. Mindegyik más irányba nézett, de mégis ezt csinálták, no.

Volt jó is benne, mármint anyósomban, mert amiután külön költözünk, sokszor feljött hozzánk, s ha látta, hogy sok dolgom van, mert ugye Antal munkában volt, állatok voltak, menjek normázni, apró gyermekek, mindent rendezzek, ilyenkor fogta a mosatlanomat, rakta bele a nagy vājlingba, s mosta el őket a tornácon. Aztán sokszor volt olyan is, hogy mikor jöttünk haza a dologból, finom étellel várt. Minden névnapjára, december 4-ére készített egy ötliteres korsó bort hecserliből, süttött egy nagy adag palacsintát melléje, hívta be a barátnőit s minket, és kínált meg belőle. Ezt nagyon szerettem benne.

Valami gyomorhajban halt meg aztán, a Boldogságos Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának napján, nyolcvanhárom évesen. Nem tudtuk meg pontosan, hogy miben. Hamar elvitte a betegség. Apósomnak mondtuk, hogy jöjjön fel hozzánk, mert a két fiatalember: Antal és Jakab lemennek, s Borbálával ott alusznak, mert nem szokták a halottat egyedül hagyni, akkor nem volt még ravatalozó, villany se, csak petróleumlámpa. Az öreg azt mondta, ha már ennyi éve együtt vannak, ő nem fél, a feleségével még utoljára egy szobában akar aludni. Ráhagytuk a dolgot. Antal és Jakab kimentek, hogy az állatokat zárják be, s hallották, ahogy apósom nagy jajgatva sír, hát ugye mégiscsak a társa volt, fájlalta őt. Aztán lementek a fiatalemberek, ők aludtak a halottal. Megvolt a temetés. Apósom soha többé nem ment haza, mi lettünk a társai. A mosztos mellett volt egy dívány, az lett az ő helye, a feje fölött szólt a Szabad Európa Rádió.

Ő úgy ment el, ahogy az öregek szoktak. Nyolcvanhat évesen a szüleit siratta, hogy már nem élnek. Még egy évet élt a bukaresti sétája után. Láttuk, hogy úgy utolsófelé jár. Karácsonyi énekeket dúdolt augusztusban éjjelente, egyszer elbujdosott, s szerinte Antal meg akarta ütni, amiért a kecskéinket eladta. Sose voltak kecskéink. Kimenekült a kollektív épületéhez, elbújt egy szalmaboglya mellé, sirt, hogy ég a csűrünk. Sokat viaskodott a tűzzel. Áprilisban halt meg. Antal s egyik kománk, Kozma Péter ittasan bejöttek, s kezdtek nagyon sírni, mikor meglátták az öreget, valami pityókat azelőtt eladtak közösen, s ugye áldomást ittak arra, s azért voltak megpittyosodva. Na, gyorsan szentelt gyertyát vettem elő, mert ilyenkor szokás a halottat háromszor megkerülni. Még három órát amúgy is észnél vannak, azt tartják. Miatyánkot, Üdvözlégyet vagy az Irgalmasság olvasóját kell ilyenkor imádkozni. Kozma Péterné is megérkezett, ketten öltöztették fel Gergé

bácsit, merthogy így hívták apósomat. Ment, hogy jelentse be a plébánián, hogy kapjon bár egy harangszót, éppen nagyhét volt, s nagyhéten ugye csak kelepelni szoktak. Így volt. A Jóisten adjon örök nyugodalmat nekik, és az örök világosság fényeskedjék nekik!

Csetz János tábornok arcképe